

ICEDE Working Paper Series

O papel das caixas de aforro galegas no crédito e investimento empresarial: Unha avaliación da experiencia recente e perspectivas de futuro

Jorge Fernández Montoto, Xavier Vence Deza e Brais Yáñez Chamosa

Nº 2, xullo 2012
ICEDE Working Paper Series
ISSN 2254-7487
<http://www.usc.es/icede/papers>

Grupo de investigación Innovación, Cambio Estructural e Desenvolvemento (ICEDE)

Departamento de Economía Aplicada
Universidade de Santiago de Compostela
Avda. do Burgo s/n
15782 Santiago de Compostela – A Coruña
Telf. +34 881 811 567
www.usc.es/icede

Os autores agradecen o apoio financeiro recibido por parte do Fondo Europeo de Desenvolvemento Rexional (FEDER) así como da Xunta de Galicia (consolidación e estruturación de unidades de investigación competitivas do SUG 2011/041).

O papel das caixas de aforro galegas no crédito e investimento empresarial: Unha avaliación da experiencia recente e perspectivas de futuro

Jorge Fernández Montoto
Investigador Dpto. de Economía Aplicada
Telf. +34 881 811 653 jorge.fernandez.montoto@usc.es

Xavier Vence Deza
Catedrático de Economía Aplicada
Telf. +34 881 811 567 xavier.vence@usc.es

Brais Yáñez Chamosa
Investigador Dpto. de Economía Aplicada
Telf. +34 881 811 701 brais.yanez@usc.es

Xullo 2012

Resumo

O obxectivo do presente artigo é valorar a utilidade de crear unha nova caixa de aforros dentro da economía galega coma un elemento dinamizador que podería compensar a restricción de crédito que sofren as empresas galegas. A través da revisión da súa actividade (concesión de créditos, participacións industriais e obra social) así como o seu impacto sobre a economía da nosa Comunidade Autónoma, pretendemos demostrar a importante función desenvolta por elas. Tamén aportamos unha análise das posibles causas que estiveron detrás da súa nacionalización e posterior transformación en sociedade anónima bancaria. Tendo en conta todos os feitos estudados, consideramos a estas entidades como ferramentas económicas que poderían desenvolver un rol principal dentro da economía de Galicia.

Palabras clave

Reestruturación financeira, caixas de aforro, desenvolvemento rexional

Clasificación JEL: G01, G21, R11

1 Introducción

O actual contexto de profunda crise económica e financeira pon de manifesto a existencia de graves dificultades para acceder ao crédito e ao financiamento por parte das empresas produtivas galegas, dificultades especialmente acusadas no caso das máis pequenas e medianas. Neste momento, a prolongada crise financeira que estourou en 2007 coa bancarrota de moitas das máis grandes entidades financeiras americanas e europeas, o colapso dos mercados financeiros (bolsas de valores, derivados, futuros, etc) e o traslado no caso europeo a un problema de débeda pública están provocando o cortocircuito de todos o instrumentos de financiamento das entidades e das empresas produtivas. A extrema gravidade reflíctese no feito de que seca de recursos afecta non só ao crédito destinado á realización de investimentos a longo prazo senón tamén ao crédito comercial, o destinado a cubrir operacións de circulante a curto prazo e mesmo o desconto de papel.

Ese encadeamento dunha profunda restrición do crédito e unha recesión económica ameaza con crear un círculo vicioso que require medidas audaces para evitar o seu prolongamento. As axudas públicas á banca que se están poñendo en marcha por moitos gobernos, entre eles o español, teñen un elevado custe para o erario público e a sociedade e, por outra parte, corren o risco de non resolver o fondo do problema, como o decorrer do tempo parece confirmar. Superar a actual situación require facerse cargo da necesidade de introducir reformas de maior alcance no sistema financeiro.

Con todo, o máis grave e de consecuencias máis profundas de cara o futuro ocorre a partir de 2009 coa remuda radical das bases estruturais do sistema financeiro no noso país. A estratexia de desmantelamento do sistema de caixas de aforros, empezando por un proceso de fusións e rematando coa bancarización das mesmas e a final concentración de todo o sistema financeiro español nun moi reducido número de grandes entidades, supón un empeoramento radical de escenario.

Nese proceso Galicia perde o control das caixas que xestionaban o 42% do aforro e do crédito, xunto co 35% das oficinas bancarias no noso país, despedíndose na práctica das competencias estatutarias sobre tan importante parte do sistema financeiro.

A importancia na literatura económica da banca rexional en xeral e das caixas de aforro en particular produce un intenso debate, no que atopamos diferentes posicións sobre a súa contribución ao desenvolvemento económico. Por unha banda, a banca rexional mantén vínculos de maior proximidade cos seus clientes que favorecen a comunicación sobre a situación real da empresa, o que favorece o crédito (Berger & Udell, 2002). Ademais outra das ventaxas que se sinalan é que este tipo de entidades compensan a fuxida de capital de rexións pobres cara aquelas máis ricas, deste xeito invisten nas rexións onde operan en lugar de buscar outras rexións con rendementos máis atractivos (Hakenes & Schnabel, 2006). Estes argumentos contrastan

con autores que sinalan que o xeito de competir das entidades de crédito é a través das súas oficinas, comportándose como negocios particulares que buscan captar novos clientes aos que ofrecerlle os seus activos, e que tentarán competir en prezos e cantidades por captar os posibles consumidores que se atopan ao seu redor (de Juan, 2006)

Este semella o mellor escenario para analizar o rol dunhas entidades tan singulares como as caixas de aforro, entidades de crédito privadas de orixe fundacional, cun interese social moi vinculado ás familias e ás pequenas e medianas empresas da rexión onde teñen o seu centro de decisión (Pérez, Rodríguez, & Jiménez, 2007). Despois desta introdución o artigo divídese en catro apartados principais: O apartado 2 faise unha breve revisión histórica das caixas de aforro dende as súas orixes ata a actualidade; no apartado 3 avalíase de xeito resumido a actividade crediticia, investimemento e obra social das caixas galegas entre o 2005 e o 2009; no apartado 4 ofrécese un diagnóstico sobre as causas que conduciron á súa desaparición para rematar no apartado 5 cas conclusións que se acadaron.

2 Breve Historia das Caixas de Aforros

O referente histórico no que se inspirou a creación das caixas de aforros foron os Montes de Piedade; entidades fundadas polos franciscanos en Italia durante o século XIII, cuxa función era asistir aos agricultores da época para que puideran subsistir nos períodos entre colleitas, proporcionándolles pequenas sumas de diñeiro a cambio de artigos que estes depositaban en prenda. O primeiro Monte de Piedade crease en España no ano 1702, no medio dunha crise económica que representaba o escenario ideal para a consolidación destes entes caritativos. Co paso do tempo os Montes de Piedade comezan a recibir críticas, ao estimarse por parte de referentes ideolóxicos do momento (Adam Smith ou John Stuart Mill, entre outros) que eran entidades que non ofrecían incentivos aos pobres para saír da súa situación. Así xorden as Caixas de Aforros como entidades cuxa finalidade era a de “ensinar aos seus usuarios a aforrar e a ser previsores ante o futuro” (Santacruz & Donoso, 2011). A primeira caixa, a Caixa de Aforros de Hamburgo, creouse en 1778. A primeira caixa española fundouse en Madrid no ano 1838. No caso español, as Caixas de Aforros apareceron nun primeiro intre unidas aos Montes de Piedade. O seu funcionamento era sinxelo: As Caixas captaban aforros de pequeno volume, que depositaban nos Montes de Piedade, que á súa vez concedían préstamos ás clases máis desfavorecidas a cambio de pequenos xuros.

Co paso do tempo, as Caixas comezaron a diversificar o seu modelo de negocio, que incluía a compra de bonos do estado. A regulación aplicada a estas entidades a finais do século XIX era pouco precisa, o que o facilitou o crecemento e diversificación dos seus activos, entre os cales comezaron a introducirse os créditos a curto prazo así como hipotecas a particulares (Ayadi, Schmidt, Carbó Valverde, & Fernández

Fernández, 2009). Na primeira metade do século XX aprobáronse unha serie de decretos que reafirmaron ás caixas como establecementos financeiros con vocación de servizo público e cun fin social. Neste sentido, o decreto de 1933 serviu para consolidar a súa “Obra Social”, reminiscencia do seu pasado como Montes de Piedade. Durante este período as Caixas competían en inferioridade de condicións cos Bancos por mor de principios como o de “rexionalidade”, que prohibía explicitamente ás Caixas a apertura de sucursais fora da súa provincia de orixe. Ademais, ate os 70 tanto as súas actividades de captación como de investimento de fondos estiveron fortemente controladas polo réxime franquista, que as obrigaba a canalizar os seus activos cara o financiamento do gasto público e dos pasivos dos Bancos Comerciais. A negativa conxuntura económica froito da crise do petróleo do 73 obrigou ao goberno a tomar decisións de calado, entre as cales se incluían trocos no eido financeiro. Así, na Reforma “Fuentes Quintana” de 1977, decidiuse “democratizar” as actividades das Caixas de Aforros en sintonía cos trocos políticos e sociais que estaba a experimentar España na época. En consecuencia, igualouse a operativa de caixas e bancos e dándosele ás primeiras total liberdade para decidir como colocar os seus recursos e como organizar as súas actividades no territorio nacional. Tamén se levou a cabo unha redefinición das súas estruturas de goberno co fin de evitar que ningún dos grupos de poder representados nas mesmas gozara de monopolio na tomas de decisións. A partir da reforma do 77 pódese falar de Caixas e Bancos como entidades de “Banca Universal”. O proceso completouse a principios dos 80 coa introdución dunha serie de medidas que incidiron na dinámica liberalizadora do sector, como a eliminación das restricións sobre o nivel de tipos de xuro ou a abolición do “principio de rexionalidade”, se ben a posterior Lei 31/1985 de “Regulación das Normas Básicas sobre Órganos Reitores das Caixas de Aforros” estableceu claramente que o desenvolvemento das Caixas e das súas rexións de orixe debía ir da man, reforzando dese xeito o arraigo territorial das primeiras. A Lei do 85 introduciu tamén trocos no goberno corporativo destas entidades, incrementando a cota de poder das autoridades locais a fin afianzar esa orientación rexional das Caixas.

Así, previamente á vaga de fusións e privatizacións iniciada en 2009, as Caixas de Aforros quedaron configuradas como fundacións privadas de orientación social, cuxo capital non estaba dividido en accións senón composto pola achegas efectuadas pola propia entidade a partir dos beneficios non dirixidos cara a “Obra Social”. As Caixas de Aforros eran entidades de “banca universal”, con total liberdade de acción, rexidas de acordo a principios de mercado e sometidas ás mesmas normas e regulación que os bancos comerciais. En xeral, tratábase de entidades con fortes vínculos co seu territorio de orixe, e orientadas cara actividades de banca polo miúdo. Polo que respecta á súa “Obra Social”, esta é destinataria de todos os beneficios non empregados para a capitalización da entidade.

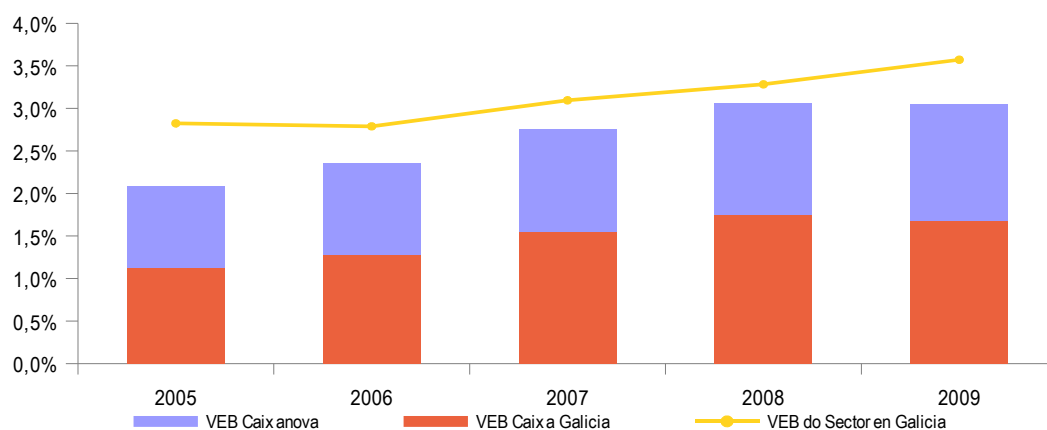
3 O Impacto Económico das Caixas de Aforro Galegas

Táboa 1: Principais magnitudes das dúas caixas galegas e da caixa resultado da fusión (millóns de euros)

DESCRIPCIÓN	Caixa Galicia 2009	Caixanova 2009	Novacaixagalicia 2010
Total créditos	39.000	18.000	50.700
Depósitos totais	29.000	18.000	46.700
Carteira de títulos	4.800	6.000	11.500
Total Activo	46.000	27.000	68.700
Volume de negocio	1.000	820	1.500
Resultado de explotación	140	55	81
Último número de oficinas	828	563	1.374
Último número de empregados	4.955	3.292	7.757

As cifras da táboa 1 sobre o negocio das dúas caixas de aforro galegas, falan por si mesmas. Se de xeito separado a súa actividade acadaba cifras destacadas no volume de crédito concedido, o volume de negocio ou a cifra de empregados que traballaban para cada unha destas entidades; as cifras da caixa resultado da fusión colócanas entre as principais empresas da comunidade autónoma ao nivel de sociedades como PSA ou

Gráfico 1: Proporción sobre Valor Engadido Bruto (VAB) de Galicia do valor engadido de Caixanova (CN), Caixa Galicia (CG) e do sector de servizos de intermediación financeira agás seguros e plans de pensións (SIF)

Fonte: Memorias Responsabilidad Social Corporativa de Caixanova e Caixa Galicia. Instituto Galego de Estatística

Inditex.

Se afondamos un pouco máis e analizamos en que maneira estas dúas entidades contribuíron ao PIB de Galicia entre o ano 2005 e o 2009, podemos observar que eran responsables da maior parte da achega que facía o sector de servizos de intermediación financeira (agás seguros e plans de pensións) á economía galega, como se poder apreciar na táboa 2. Este dominio foi tan claro que no ano 2008 e 2009 a proporción

acadou o 84% e o 85% respectivamente, polo que estas dúas entidades aportaban practicamente toda a riqueza deste sector en Galicia. Debemos ter en conta que dentro do sector de intermediación financeira en Galicia tamén se encontran o Banco Pastor e a Caixa Rural.

Tabla 2: Valor Engadido Bruto (VEB) das dúas caixas en relación co sector e o total da economía (miles €)

DESCRIPCIÓN	2005	2006	2007	2008	2009
VEB GALICIA	43.005.654	46.736.294	50.580.852	53.209.393	52.086.959
VEB Caixanova	148.952	204.567*	283.021	537.110	710.500
VEB Caixa Galicia	543.666	660.879	786.269	930.460	878.563
VEB Servizos Intermediación Financeira	1.214.340	1.303.358	1.565.335	1.746.446	1.860.341
% caixas sobre VEB SIF	57%	66%	68%	84%	85%
% caixas sobre VEB Galicia	1,61%	1,41%	2,11%	2,76%	3,05%
%VEB SIF S/ VEB TOTAL	2,82%	2,79%	3,09%	3,28%	3,57%

Fonte: Creación propia a partir dos datos do IGE e das memorias de Responsabilidade Social Corporativa de Caixa Galicia e Caixanova.

*Dato segundo a memoria de Responsabilidade Social Corporativa de 2007

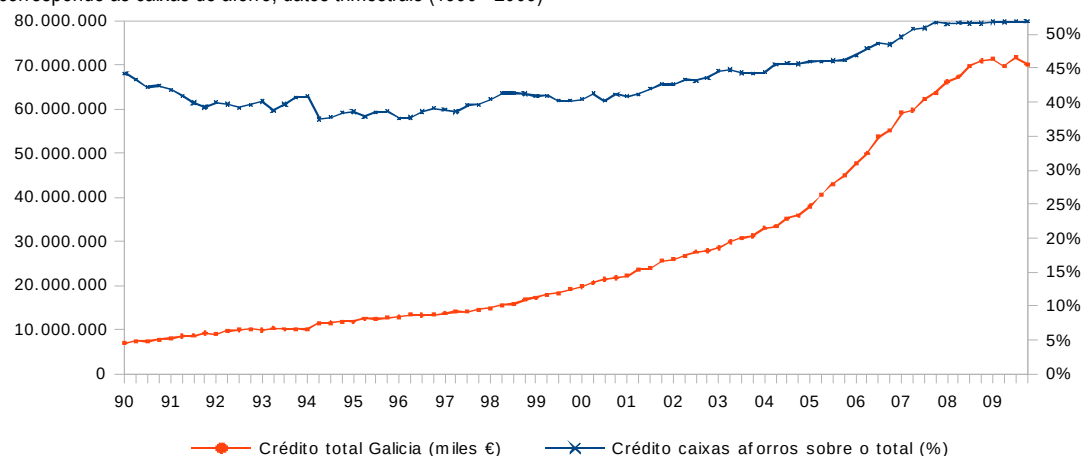
Neste período, mentres que Caixa Galicia superaba a media de crédito do sector, a súa achega ao Valor Engadido Bruto (VEB) de Galicia era moi semellante á de Caixanova. Como se mostra na ilustración 1, no momento de máis diferenza da serie (ano 2008), Caixa Galicia representaba o 1,75% e Caixanova o 1,32% do VEB de Galicia, nese mesmo ano Caixanova concedeu máis de 17 mil millóns de euros en créditos e Caixagalicia preto de 38 mil millóns de euros¹. Á vista dos datos, a pesar do aumento tan importante do crédito como o que desenvolveu Caixa Galicia, este foi pouco produtivo e repercutiu nunha proporción moito menor na riqueza. Se comparamos as cifras de VEB da caixas co resto de empresas galegas atopámonos con que son as dúas empresas que maior valor engadido aportan ao PIB de Galicia, por diante de empresas como o grupo Inditex segundo os datos do informe ARDAN Galicia para o ano 2009.

3.1 O impacto da actividade crediticia

Se no primeiro lustro da década dos noventa entre as dúas caixas concederan preto de 2.000 millóns de euros en novos créditos (Yáñez, 2000), para o período 2005 – 2009 esta cifra acadou os 23.000 millóns en valor nominal. Esta expansión do crédito concedido polas dúas caixas galegas mostra unha imaxe de como se incrementou o negocio destas entidades no prazo dunha década, aínda que apoiado polo aumento xeneralizado desta actividade na economía galega como se mostra no gráfico 2.

¹ Segundo os datos que aparecen na memoria anual de 2008 de Caixa Galicia e Caixanova

Gráfico 2: Crédito total concedido en Galicia en termos reais (miles €) e Porcentaxe do crédito total concedido en en Galicia que corresponde ás caixas de aforro, datos trimestrais (1990 - 2009)

O crédito total concedido en Galicia -en termos reais- evolucionou en comparación ca proporción de crédito que foi concedido polas caixas, mostra como gran parte deste aumento foi concedido polas caixas de aforro que evolucionaron dende o 37 % do crédito total ata o 52% cara finais do período. Ben é certo que neste grupo non só se atopan as dúas caixas galegas senón tamén outras que se foron introducindo en Galicia ao longo deste período. Aínda así, ata o ano 2003 posuían máis do 80 % das oficinas de caixas de aforro de Galicia, cifra que se reduciu ata o 70 % no 2009. Queda patente o dominio das caixas de aforro galegas sobre o resto.

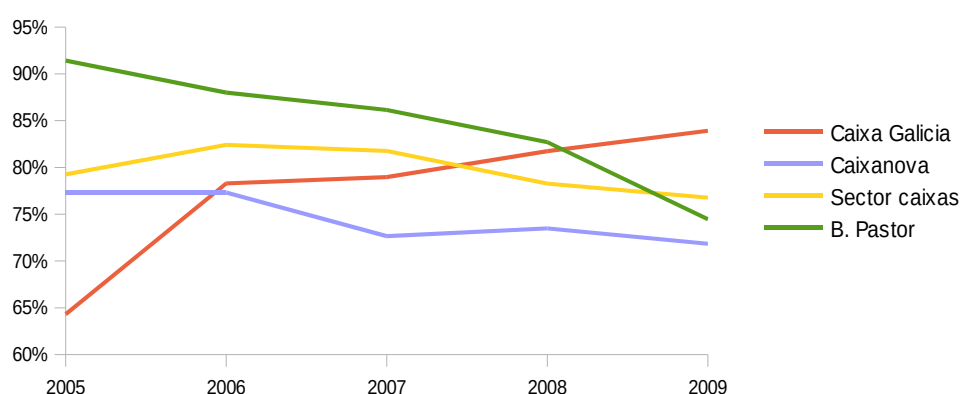
Tabla 3: Número de oficinas en Galicia de Caixa Galicia, Caixanova e do conxunto de caixas de aforro entre o 2000 e o 2009

Ano	Caixas de aforro	Caixa Galicia	Caixanova	% total caixas de aforro
2000	1.073	445	444	83%
2001	1.018	451	368	80%
2002	1.044	457	381	80%
2003	1.073	460	396	80%
2004	1.109	467	402	78%
2005	1.146	466	404	76%
2006	1.183	470	409	74%
2007	1.221	478	410	73%
2008	1.229	464	415	72%
2009	1.181	444	389	71%

Fonte: Memorias anuais de Caixa Galicia, Caixanova, IGE

A evolución do crédito foi moi diferente para cada unha das dúas entidades como se pode apreciar no gráfico 3, no comezo do período Caixanova presentaba unha maior proporción de crédito no seu activo que Caixa Galicia, describe case unha recta con tendencia decrecente dende o ano 2005, ano no que dedica un 71% do seu activo e que progresivamente vai reducindo ata acadar o mínimo no ano 2009 cunha porcentaxe do 66%, aínda que o maior descenso se produce a partir do ano 2007 no que pasa dun 70% a un 67% do activo total dedicado ao empréstimo a clientes. Caixa Galicia aumentou aceleradamente esta ratio, en tres anos pasou dun 52% no 2005 ata un 74% no 2007, superando amplamente as ratios das outras entidades.

Gráfico 3: Ratio Inversión Crediticia sobre Activo Total

O valor da partida de créditos a empresas de Caixa Galicia no ano 2005 volume de 9.000 millóns de euros. A 31 de decembro de 2009 máis de 20.000 millóns de euros foron dirixidos ao financiamento de empresas en distintos sectores de actividade. Nesos 5 anos o crédito concedido pola caixa ás empresas multiplicouse por máis de 2.

A partida de crédito a empresas de Caixanova para ese período presenta unha evolución negativa, e a pesar de que o volume total de crédito aumentou entre o 2005 e o 2009, o peso que representa dentro do activo total veuse diminuído nun 5%, pasando dun 25% ao 20% aínda que o volume de crédito a empresas se incrementara en máis de 1.500 millóns de euros durante eses anos, chegando a conceder no ano 2009 novos créditos a empresas por máis de 3.200 millóns de euros. A redución na proporción de crédito a empresas foi compensada por un aumento do crédito a fogares.

Na táboa 4 móstrase como no ano 2009 Caixa Galicia tiña distribuída a exposición ao risco de crédito fronte a empresas, e destaca que a exposición fronte a PEME representaba o 26% do total, a pesar de que Galicia é unha rexión onde preto do 99% das empresas galegas son PEME. Porén, as exposicións fronte a empresas -aquelas exposicións superiores a un millón de euros- supoñían o 64% do total, e a exposición con persoas físicas garantida con bens inmobles era semellante á exposición fronte a PEME.

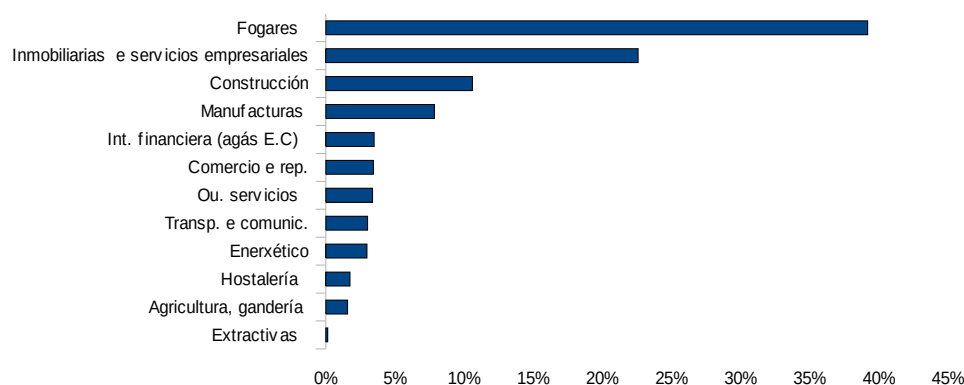
Tabla 4: Distribución da exposición por risco de crédito en Caixa Galicia e Caixanova para o ano 2009, millóns de €

Categoría do risco	Caixa Galicia		Caixanova	
	Importe da exposición (Millóns de Euros)	%	Importe da exposición (Millóns de Euros)	%
Empresas	20.000	38%	14.700	42%
Crédito polo miúdo - PEME	8.500	16%	3.900	11%
Exposición Total	52.500	100%	35.000	100%

Fonte: Elaboración propia a partir da Información con relevancia prudencial

Na distribución dos máis de 30.000 millóns de euros da carteira de empréstitos por sectores para o 2009 de Caixa Galicia, representada na ilustración 4, sobresaen o peso que teñen os créditos concedidos a fogares e empresas do sector da construción e de servizos inmobiliarios, que supoñen de xeito conxunto máis do 70% dos empréstitos concedidos pola entidade. Nun segundo plano están os créditos ao sector manufactureiro

Gráfico 4: Porcentaxes de distribución sectorial do crédito en Caixa Galicia no 2009.

Fonte: Memoria anual Caixa Galicia para o 2009
que supoñen só o 8% do total.

Aínda que non temos datos sobre como se distribuíu o crédito por sectores no ano 2005, semella que Caixa Galicia fixo unha aposta importante eses 5 anos polo financiamento empresarial, multiplicando por dous o crédito concedido ás empresas, aínda que o sector que maioritariamente recibiu este financiamento foi o sector da construción.

Analizando a exposición de Caixanova ao crédito co tecido empresarial, case na súa totalidade, como mostra a táboa 5, está composta por exposicións na categoría de empresas -por operacións superiores a 1 millón de euros-, e no que as PEME e as microempresas teñen un peso relativamente pequeno.

Se no caso de Caixa Galicia era destacable o pouco que representaba no total da súa exposición de crédito fronte a pequenas e medianas empresas, para o caso de Caixanova é aínda máis dramático, só o 14% do total de risco de crédito que a caixa tiña no ano 2009, era fronte a PEME, que en máis da metade destas exposicións estaban garantidas con bens inmoebles. A diferenza das exposicións fronte a PEME as

exposicións fronte a empresas -que supoñen a maior porcentaxe do total da exposición da caixa- tiñan menos de un 1% de exposicións cubertas con bens inmobles.

Mención especial merece o crédito ao sector inmobiliario, segundo o informe que Novacaixagalicia presentou ante a CNMV en xaneiro de 2011 xa fusionadas as dúas caixas (Novacaixagalicia, 2011). No informe indicase que máis da metade da súa exposición por risco de crédito – máis de 30.000 millóns- proviña do sector inmobiliario e do crédito hipotecario. Se nos centramos só no crédito promotor o risco superaba os 11.000 millóns de euros, pero a cobertura equivalía ao 46% do risco total. Dos 11.000 millóns só o 40% correspondía a edificios rematados e o 27% era chan sen edificar.

As cifras non deixan lugar a dúbidas, a exposición ao sector inmobiliario da caixa fusionada era demasiado elevada. Supón a confirmación de que a entidade, alentada polo alto rendemento do negocio inmobiliario, fixouno como sector principal no que centrar a súa estratexia de investimentos crediticios.

Á vista das magnitudes que se destinaron a este sector aparece a pregunta de que tería sucedido se só a metade destes créditos foran concedidos a empresas de sectores máis innovadores. Visto o nivel de morosidade que presenta a caixa, este investimento alternativo non tería empeorado a súa situación tan dramaticamente mentres que o tecido industrial veríase moi favorecida. Sobre todo o feito de que entre as dúas caixas galegas, aínda que sexa unha cifra para o total do seu negocio e non so para Galicia, tiñan a 31 de decembro de 2009 créditos concedidos a empresas no activo do seu balance por un volume superior aos 35.000 millóns de euros, que supón unha cifra equivalente a máis do 60% do PIB galego para o ano 2009.

3.2 O impacto das participacións empresariais

A caixas de aforro galegas participaron activamente no estímulo da actividade industrial a través da toma de participacións activas en empresas de distintas industrias. Os distintos autores coinciden na importancia das participacións empresariais. Agora ben, á hora de analizar as experiencias concretas poden observarse resultados relativamente dispares segundo os territorios, segundo os períodos e tamén segundo os autores. Isto é o que se observa ao repasar a literatura sobre a implicación da caixas galegas (e españolas) co tecido empresarial.

No 2004, para o conxunto de España, as caixas posuían un maior peso das participacións en el balance (27,6% das caixas fronte ao 7,4% de los bancos) e cun crecemento entre 1997 y 2004 que duplicou o dos bancos (101,0% para caixas mentres que o crecemento de los bancos foi de 59,0%), o que significaría una maior implicación destas co tecido empresarial (Martín, 2006).

A partir de principios dos anos noventa a evolución do sistema bancario español está marcada por un forte aumento da competencia e pola aparición e consolidación de novas entidades e mercados financeiros que

ofreceran alternativas á intermediación bancaria tradicional. Esta maior competencia traducíuse nun estreitamento das marxes, ó que as entidades contestaron cunha reestruturación do balance, con investimentos de maior risco e rendibilidade. Ao que habería que engadir como causas a redución do coeficiente obrigatorio de caixa do 17% ao 2%, a liberalización do sector servizos (telefonía móbil e cable e, en menor medida, medios de comunicación como radio e televisión) e o proceso de privatización que se levou a cabo dende 1997 (Cals, 1998; Martín, 2006; Vasallo, 2001).

Pero tamén houbo motivos internos para entrar no capital social de determinado tipo de empresas. As inmobiliarias e empresas de servizos con facturacións recorrentes, permítelles incrementar o volume das súas operacións e diversificar riscos, facer máis líquido o seu balance, diminuír o seu risco de crédito coas empresas participadas, acometer novos proxectos rendibles con estas empresas, tomar posicións estratéxicas en determinados mercados de bens e servizos e contribuír ó desenvolvemento económico do seu ámbito territorial de actuación (Martín, 2006).

As caixas de aforro españolas, y dentro de estas especialmente as galegas, estarían contribuíndo activamente ó desenvolvemento económico rexional. Apoando accionarialmente sectores maduros, sectores económicos estratéxicos dos seus respectivos territorios e pequenas e medianas empresas. O mellor coñecemento da economía do territorio e dos seus axentes económicos levaríalos, como banca de proximidade, a ofertar servizos múltiples ós seus clientes, entre os que estarían a toma de participación empresariais (Martín, 2006).

As caixas de aforro desenvolveron dous tipos de participacións: financeiras e non financeiras. Tódalas caixas presentan algún tipo de investimento en empresas do sector financeiro, normalmente debido a que son sociedades auxiliares da actividade da entidade principal como sociedades xestoras de institucións de investimentos, compañías de seguros, xestoras de fondos de pensións e empresas de arrendamento financeiro e, en certo momento, alcanza mesmo a compra de bancos (Caixa Nova comprou Banco Gallego e Caixa Galicia o Banco Echevarría, ademais de participar ambas no capital do Banco Pastor). Dentro do non financeiro o investimento que máis destaca é en sociedades do sector inmobiliario sobre calquera outro sector (Cals, 1998).

O estudo de Yáñez mostra que no primeiro lustro da década dos noventa, o peso das participacións no activo total das caixas galegas mantívose estable mentres que o resto de caixas españolas aumentaban a súa proporción. As caixas galegas en 1991 tiñan 0,93% de accións e participación fronte ó 2% das caixas españolas, en 1995 as caixas non variaran o seu nivel pero as caixas españolas elevárano ó 2,75%. O que supoñía una demostración, segundo este autor, de que mantiñan unha actitude menos comprometida ca industria que o conxunto das caixas españolas cos seus respectivos territorios (Yáñez, 2000).

Pero non só eran menos activas, senón que a finais de 1998 o agregado das caixas de aforros galegas, en comparación coas caixas de aforros de outras Comunidades Autónomas, estaban cedendo recursos no mercado interbancario a outras entidades financeiras por enriba da media das caixas españolas. A consecuencia era que as caixas preferían prestar fondos as caixas e bancos doutras rexións en lugar de investilos en Galicia debido a unha menor rendibilidade do investimento en Galicia, o que favoreceu que se centrasen moito máis na actividade de intermediación financeira que na participación activa na actividade empresarial galega (Yáñez, 2000).

Outros autores mostran ás caixas como as maiores investidoras entre as entidades financeiras que operan en Galicia (xunto co Banco Pastor). Destacando entre elas, está Caixa Galicia como un dos maiores investidores privados da rexión, cunha estrutura investidora que se apoiaba en cinco áreas estratéxicas: tecnolóxica, seguros, servizos (impulso da Banca-assurance, e servicios de outsourcing a empresas), inmobiliaria e corporativa (investimentos en empresas cotizadas e as iniciativas de capital risco), con presenza significativa no ámbito da banca, electricidade, papel, transporte, química e telecomunicacións, participando nas empresas claves da economía galega. E tamén con moita actividade en canto a adquisicións das grandes compañías estatais privatizadas (Vasallo, 2001).

En canto a Caixanova, diferenza dúas formas de estratexia no tocante a participacións en empresas: por un lado, a de Caixavigo, cunha aposta decidida no sector empresarial á marxe dos seus produtos financeiros, sendo exemplos claros a compra de participacións do Banco Gallego, a toma dun 22% do holding luso Sogevinus e a súa presenza en Adolfo Domínguez e, por outro, a presenza máis tímida de Caixa Ourense que contribuíu coa súa experiencia na compra de participacións de Pescanova e de Manzaneda Estación de Servicio. No momento en que se fusionaron as caixas do sur propiciouse na economía galega unha nova corporación cunha clara orientación de investimento cara o resto de Galicia e ó norte de Portugal (Vasallo, 2001).

Tanto para o caso de Caixa Galicia como para o de Caixanova destaca o peso que as sociedades instrumentais e outras entidades relacionadas directamente coa banca, como son as aseguradoras, as sociedades xestoras de fondos de investimento, as sociedades de taxación e as de xestión de inmobles, teñen no volume das participacións mantidas por elas (Vasallo, 2001).

Aínda que parte dos fluxos de investimento e crédito non se empregaron en Galicia, o máis importante para a economía é a creación de crédito e investimento que xeraron un fluxo de plusvalías que retornaron ao seu orixe (Dow, 1993). As caixas de aforo tamén estimularon o crecemento rexional a través do pago de impostos, a creación de postos de traballo altamente cualificados e a súa obra social (Gärtner, 2009).

3.3 O impacto socio-cultural da obra social

A dimensión social das caixas de aforro é un dos seus signos de identidades. Mentres que a maioría das empresas comezou a implantar sistemas de responsabilidade social corporativa ao longo da década pasada, para estas entidades financeiras era unha parte fundamental da súa actividade (Peñas Moyano, 2011). A Comisión Europea destacaba a labor feita polas caixas de aforro para mellorar o nivel de inclusión financeira, atendendo a aqueles sectores de poboación e rexións de menor riqueza (Comisión Europea, 2008).

A lei 10/2009 de 30-12-2009, no seu art. 75 recolle unha serie de actividades que debe desenvolver a obra social das caixas galegas: cultura, asistencia socio-sanitaria e fomento do emprego, educación máis investigación e a conservación do patrimonio.

Durante o período 2000 – 2009 o investimento en obra social das dúas caixas de aforro superou os 1000 millóns de euros. Este volume foi equivalente ao 37% dos seus beneficios nese período, e supuxo o maior investimento feito por unha institución privada en actividades sociais na Comunidade de Galicia.

Desta cifra a maior porcentaxe de gasto foi dedicado para cultura, que acadou un máximo de investimento de 63,2 millóns de euros no ano 2007. Destacables son tamén os investimentos feitos nos eidos da educación, ca creación de cadansúa escola de negocios ou o programa de bolsas de postgrao de Caixa Galicia -do que se beneficiaron máis de 1000 estudantes; ou esforzo feito na conservación do Patrimonio Histórico Artístico e Natural para a restauración e emprego como sedes de edificios de gran valor histórico-artístico nas diferentes cidades galegas. En conxunto, o número total de beneficiarios destas actividades no período 2001 – 2009 foi superior a 41 millóns de persoas sendo o 2008 o ano ca maior cifra, que ascendeu a preto de 8 millóns de persoas entre as dúas caixas (Vázquez Sotelo & Vázquez Rodríguez, 2011).

4 DIAGNÓSTICO DA DESAPARICIÓN DAS CAIXAS DE AFORROS GALEGAS

A profunda reestruturación do sector de caixas de aforros emprendida polo Goberno Central e o Banco de España desde 2009, que arranca coa aprobación do FROB en maio de 2009 e posteriormente coa reforma da Lei de Caixas en 2010 e finalmente coa aprobación do Real decreto de Reforzamento do Sistema Financeiro en 2011, marca un punto de ruptura na configuración e papel das caixas de aforros. O proceso inicial de fusións despertou un amplo debate económico e social e a preocupación adquiriu un nivel máis dramático cando, coas medidas adoptadas en 2011, se forza ás caixas a convertérense nun banco ou transferir os seus activos e negocio a un banco, como paso previo á súa recapitalización e a entrada de investidores privados no seu capital. Nese debate emerxeron tanto valoracións sobre a importancia da función económica e social das caixas como sobre a súa executoria e xestión ao longo dos últimos anos. Algúns autores valoraron

positivamente as fusións de caixas e en concreto, a de Caixa Galicia e Caixa Nova, aludindo aos seus beneficiosos efectos sobre as economías de escala, a eficiencia e as melloras en solvencia (Carbó Valverde, 2010; López Facal, 2011). Outros autores valoraron este proceso desde unha posición máis crítica, vendo o proceso de fusións como a antesala dunha reforma radical das caixas no sentido de transformalas posteriormente en bancos e dando entrada a inversores privados que poderían alterar a natureza e a lóxica do negocio crediticio e de participación destas entidades singulares que hoxe por hoxe representan a metade do sistema financeiro galego e tamén do español (Vence Deza, 2011; Yáñez, 2011). A gran sobreexposición ao sector inmobiliario ao longo dos últimos anos da burbulla inmobiliaria española, os problemas de morosidade, sobre todo de empresas inmobiliarias e construtoras, xunto cunha deficiente xestión por parte dalgunhas equipas directivas e o control por parte das Comunidades Autónomas son factores empregados para xustificar a acción do Banco de España e do Goberno Central, que acaba conducindo á extinción da caixa galega como tal ou, en todo caso, a unha transferencia do seu negocio a un banco.

Cando se avalía os problemas que causaron a fonda reestruturación que se está a realizar entre as caixas de aforros, repítese unha serie de causas: gran exposición inmobiliaria, atomización, sobrecapacidade, dependencia do financiamento polo xunto (Banco de España, 2011). Semella que as causas son claras, e polo tanto as solucións pasan por un aumento do tamaño medio a través de fusións e a conversión en sociedades anónimas bancarias. Aínda que menos repetida tamén se menciona como causa da crise das caixas de aforro a súa desregulamentación (Banco de España, 2011).

En 1989 ca aprobación do R.D 1582/1988 do 29 de decembro as caixas de aforro viron como as restricións para expandirse fora das súas rexións quedaban eliminadas. Grazas a esta liberalización as caixas sufriron unha década de expansión (1996 – 2006) converténdose en grandes competidoras dos bancos comerciais. O que nese momento se valorou como a mellor opción para o desenvolvemento destas entidades e da economía en xeral (Pastor, Serrano, & Tortosa-Ausina, 2011), converteuse na causa da súa desaparición. Ao liberalizar o mercado de caixas de aforro estas perderon a súa identidade. As caixas son entidades de carácter social cuns lazos moi fortes co seu entorno, e que ten entre os seus obxectivos a dinamización da economía da súa rexión. Con estas características a súa estrutura está preparada para un tamaño pequeno, que non precise grandes cantidades de financiamento para desenvolver os seus proxectos e actividades.

A estes motivos hai que engadir o papel das administracións públicas no control e supervisión destas entidades, pero non só no sentido de intromisión e politización da actividade financeira das caixas (Financial Stability Board, 2011), senón polo negligente control que se fixo destas entidades. Ca intención de non politizar os órganos reitores, as administracións públicas das Comunidades Autónomas decidiron desentenderse e dar carta branca aos xestores para que guiaran dun xeito máis “profesional” os designios das caixas. A consecuencia foi que ao non haber supervisión por parte das administracións públicas, os

xestores tiveron todo o poder necesario para tomar as decisións, pero sen ser propietarios. Creouse un conflito de axencia entre os xestores e os supervisores, deste xeito gozaron de liberdade de movementos sen asumir responsabilidades e sen perder diñeiro -ao contrario favorecéronse de grandes salarios que eles mesmos se firmaron (Marqués, Anguren Martín, & Marques Sevillano, 2011).

Grave exposición ao sector inmobiliario, cun nivel de créditos dubidosos que ascende a 100 mil millóns de euros o que supón case o 60% da exposición ao crédito ao sector inmobiliario. Unha cifra demasiado elevada para unhas entidades como as caixas de aforros, que teñen como fonte primaria de financiamento a retención de beneficios e os mercados por xunto de crédito. A primeira maneira é demasiado lenta, e a segunda serve para desaxustes temporais de tesourería ou para realizar investimento (crediticios, ou en participacións), non é un xeito viable de compensar a sobreexposición a este sector.

Dato crítico: O 60% da exposición inmobiliaria é en vivendas non rematadas ou en chan, feito este que dificulta moito o seu aproveitamento. É moito máis sinxelo tentar vender unha promoción de pisos vendidos, que tentar que alguén compre vivendas sen rematar por falta de financiamento ou chan ser urbanizar (Banco de España, 2011).

Para incrementar este problema, os mercados por xunto, principais financiadores das caixas de aforros, saben que estas entidades teñen exposicións moi altas ao sector inmobiliario e que o nivel de morosidade tamén é elevado, polo que se resisten a prestarlle cartos ás caixas de aforros. Esta situación provoca que as caixas se atopen nunha posición aínda máis crítica que o goberno tenta compensar cun aumento do capital TIER 1 con axudas do FROB. Pero o problema segue aí: teñen unha carteira de activos sobrevalorados e de difícil venda.

5 CONCLUSIÓNS

Carácter social e a eliminación da súa personalidade para achegala á da banca comercial a causa liberalización das caixas de aforro. A consecuencia foi a expansión sen control e supervisión cimentada sobre a burbulla inmobiliaria. Institución de grande calado na economía e na sociedade pola súa actividade de crédito, investimento e obra social. Quizais debería formular a opción de crear unha nova cunha personalidade claramente social e menos comercial.

Á vista dos datos sobre a influencia das caixas de aforro galegas nesta última década, e o importante papel desempregado por estas para o estímulo e apoio da actividade empresarial galega, a súa conversión en sociedade anónima bancaria e a máis que posible absorción por outra entidade de maior tamaño supón un mala nova para o futuro económico e financeiro de Galicia. Por todos estes motivos debería formular a opción da creación dunha nova caixa de aforros.

A maior vantaxe viría do feito de que a caixa ten carácter privado polo que a iniciativa para creala non tería porque vir da administración pública, e podería ser froito dunha iniciativa privada. Sería unha entidade de carácter social, cuns órganos de goberno onde se atoparían representados os intereses sociais e colectivos, cunha presenza pública autonómica destacada (Pérez et al., 2007). A isto temos que engadir que unha parte moi importante da súa supervisión correspóndelle á Comunidade Autónoma porque estaría baixo a xurisdición da Lei galega de caixas de aforro.

A nivel económico, a creación dunha nova caixa de aforros presentaría varios efectos positivos para a economía de Galicia e en concreto para o estímulo da actividade empresarial. Os principais beneficios deste tipo de entidade sería que ao ter un carácter claramente social non está sometido as necesidades de satisfacer a accionistas privados, polo que pode empregar todo o seu beneficio nos proxectos que considere axeitados -tanto económicos como sociais- e por outra banda o feito de que nos órganos reitores estean representados varios intereses (impositores, empregados, fundadores..) que aínda que no pasado non mostraron ser moi eficientes na súa labor de control dos xestores, pero que se cumpriran ca responsabilidade que teñen asignada garantirían que os obxectivos da caixa estiveran orientados cara o estímulo do seu entorno produtivo e da inclusión financeira das familias e das áreas máis desfavorecidas.

Como se argumentaba nos informes do Banco de España e do Financial Stability Board, os órganos reitores das caixas de aforro e cometeron unha serie de erros, pero que tamén son comúns entre os bancos comerciais. Os conflitos de axencia entre os distintos intereses que se moven nunha empresa ou nunha entidade bancaria están presentes en entidades tanto públicas como privadas. A súa superación destes conflitos depende máis da vontade das partes implicadas antes que do tipo de estrutura de propiedade que presenta.

Establecendo mecanismos de control e supervisión efectivos, que busquen o desenvolvemento dunha actividade transparente e democrática para que ningún interese particular se apodere da dirección da entidade e a aproveite no seu único interese en lugar de buscar o beneficio do conxunto da sociedade galega.

BIBLIOGRAFÍA

Ayadi, R., Schmidt, R. H., Carbó Valverde, S., & Fernández Fernández, M. T. (2009). Diversidad en el sector bancario europeo: la actividad y el papel de las cajas de ahorros. Madrid; Brussels: Fundación de las Cajas de Ahorros; Centre for European Policy Studies.

Banco de España. (2011). Evolución y reforma de las Cajas de Ahorros. Madrid. Retrieved from <http://www.bde.es>

Berger, A. N., & Udell, G. F. (2002). Small business credit availability and relationship lending: The importance of bank organisational structure. *The Economic Journal*, 112(477), F32–F53. Wiley Online Library. Retrieved from <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1468-0297.00682/full>

Cals, J. (1998). Las participaciones empresariales de las cajas de ahorros.pdf. *1Papeles de Economía Española*, (74 - 75), 89 - 108.

Carbó Valverde, S. (2010). Presente y futuro del modelo de cajas de ahorros en España. *Revista De Economía Pública*, (68), 167-182.

Dow, S. (1993). *Money and the economic process* (p. 219). Aldershot Hants England: E Elgar.

Financial Stability Board. (2011). *Peer Review of Spain. Framework*. Basel.

Gärtner, S. (2009). *Balanced Structural Policy: German Savings Banks from a Regional Economic Perspective*. Perspectives. Brussels: WSBI/ESBG.

Hakenes, H., & Schnabel, I. (2006). The threat of capital drain: A rationale for public banks? SFB/TR 15 Governance and the Efficiency of Economic Systems, Free University of Berlin, Humboldt University of Berlin, University of Bonn, University of Mannheim, University of Munich. Retrieved from http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=906993

López Facal, X. (2011). A nova Caixa toma rumbo: Riscos e retos en clave de país. *Tempos Novos*, (163), 18 - 21.

Marqués, J. M., Anguren Martín, R., & Marques Sevillano, J. M. (2011). Cooperative and Savings Banks in Europe: Nature, Challenges and Perspectives. *Revista de Estabilidad Financiera*, (20), 25 - 44. SSRN.

Martín, M. (2006). Las Participaciones Empresariales de las Cajas de Ahorro Españolas 1997 – 2004. *Revista de Estudios Regionales*, (75), 69 - 92.

Novacaixagalicia. (2011). *Novacaixagalicia tiene una exposición al riesgo inmobiliario inferior al sector*.

Pastor, J. M., Serrano, L., & Tortosa-Ausina, E. (2011). The Real Effects of Bank Branch Deregulation at Various Stages of Economic Development: The European Experience. SSRN eLibrary. SSRN. Retrieved from <http://ssrn.com/paper=1914429>

Peñas Moyano, M. J. (2011). La privatización de las cajas de ahorros y el papel de la comisión de obra social. *Revista de Economía Pública, Social y Cooperativa*, (70), 209-226.

Pérez, J., Rodríguez, L., & Jiménez, A. (2007). *Las cajas de ahorros: Modelo de negocio, estructura de propiedad y gobierno corporativo* (Vol. 204, p. 244). Madrid: Fundación de estudios financieros.

Santacruz, J., & Donoso, V. (2011). *Historia cajas de ahorros y situación actual: Un estudio de la realidad económica y financiera*. Madrid.

Vasallo, A. M. (2001). Sistema financeiro e desenvolvemento empresarial dende a perspectiva galega. *Revista galega de economía*, 10(2), 171 - 194.

Vence Deza, X. (2011). Caixas: Expolio e submisión. Tempos Novos, (167), 38-41.

Vázquez Sotelo, O., & Vázquez Rodríguez, J. M. (2011). La dimensión social de las cajas-ahorro. El caso gallego. Contribuciones a la Economía. Retrieved from <http://www.eumed.net/ce/2011a/>

Yáñez, R. (2000). As Relacións banca-industria en Galiza (Vol. C. 2093–20, pp. 259-268). Santiago de Compostela: Edicións Laiovento.

Yáñez, R. (2011). A Caixa galega: e agora que? Tempos Novos, (165), 43 - 47.

de Juan, R. (2006). Competencia en los mercados locales de banca al por menor. Revista de Economía Aplicada, 14(40), 91–108. Retrieved from <http://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=2001823>